
Irodalom

Márai Sándor: Szindbád hazamegy. Révai

A regényírás művészetében az elsők között halad Márai Sándor, sőt sokak szerint minden megszorítás nélkül ő ma legművészbib regényírónk. Más írók világnézete talán nagyobb port ver föl, hangosabb vitatkozás középpontjába kerül, de ami a regényírás mesterségbeli, művészi részét illeti, bizonyos, hogy a legkiválóbbak közé kell sorolnunk.

Pályája elejétől kezdve érdekes író. Mindig volt mondani-
valója és mindig világosan fejezte ki magát. Úgy látszott, mintha az lenne legfőbb célja, hogy az addig alig észrevett érzéseket, hangulatokat a hideg értelem számára is hozzáférhetővé tegye. Néhány éve több jel mutatja, hogy rájött az igazi művészet nagy titkára: nem elég az érdekes mondanivaló, a szép vagy találó gondolat, a szellemes ötlet, a mély lélekelemzés, a művészet akkor lesz igazán művészet, ha formába is tudja önteni azt, amit kifejez. Érdekes tanulmány lenne nyomon követni, hogyan lép mindig előbbre a forma, hogyan kezdi a maga igényeihez idomítani Márai regényeinek tartalmát. Eljuthatnánk most megjelent művéhez, amelynek forrása már szinte kizárólagosan a forma: egy életforma, egy stílus, egy nap szoros keretébe illesztve. Esemény szinte már semmi. Szindbád elindul reggel hazulról, találkozik egy vendéglő előtt kedvenc fiákkerosával. Gőzfürdőbe megy, majd az egyik irodalmi kávéházban megírja cikket. Aztán a „London”-étterembe hajtat, ahol elborozgat reggelig. Hazaérkezésekor lefekszik és meghal.

Ennyi cselekmény nem lenne elég egy 216 lapos regényhez, de ez másodrendű itt. Szindbád — Krudy Gyula, egy életforma képviselője, amely éppen hibái miatt ma bizonyos nosztalgiát ébreszthet sok olvasóban. A tervgazdálkodás, racionalizálás, irányított vélemény, céltudatos tömegnevelés napjaiban a boldogság illúzióját keltheti a célszerűtlenül, sőt károsan élő, csak hangulatai által vezérelt bohém világa. Szindbád egy szép napon észreveszi, hogy eliramlott fölötte az élet: „... az élet arra kényszerítette, hogy egy életen át a betűvel, a lélekkel, a démonnal s aztán veszélyesebb ellenfelekkel, melyekkel a sárkányölő Szent György sem tudott volna megbirkózni: a méltatlan környezettel, a tudatlansággal, izléstelenséggel, az ál-irodalommal, a süket embertelenséggel harcoljon. E harcban elfáradt Szindbád. Most csendesesen ült a „London asztalánál barátai körében s úgy hallgatott, mint aki már elmondott mindent az emberekről s tudja, hogy hasztalan szólt, minden írás hiába, egy homokszem el nem moccan a hazában.” Kiábrándult az életből, irodalomból, önmagából, ezért halála nem megrendítő, nem lesújtó elszakadás mindentől, amit megszoktunk, nem az életösztön veresége az örök törvényekkel szemben, hanem önkéntes távozás onnan, ahol már nem tudná jól érezni magát.

A regény a századforduló Magyarországnak dicsérete is. E kor nagy bünei olyan közismertek és a bűnhődést annyira bő-
rünkön érezzük mindannyian, hogy valóban nehéz az olvasót olyanféle káprázatba ringatni, hogy felejteni tudjon mindent. Márainak sikerül ez is. Meg tudja szeretetni a könnyelmű és léha korszak embereinek földhöz tapadó észjárását, üres élvezetvágyát is. Ötletes fordulattal vágja ki magát a nehéz helyzetből. Azt mutatja be, hogy milyen ártalmatlanok, szelídek, gyámoltalanok és álomvilágban élők voltak ez évtizedek gyermekei. Krudy Gyulára vonatkoztatva ez talán igaz is s talán abban is van valami, hogy még a legveszedelmesebbek is gyermeki játékot játszottak a mai korszellem leghangosabb képviselőihez képest. Lehet, hogy csak az láttatja velünk így a multat, hogy ma már vagy fogukat vesztett oroszlánok, vagy csöndes és illedelmes halottak az akkori fenegyerekek, de az is lehet, hogy ez a valóság. Márai szerint az s amíg a regényt olvassuk, mi is vele mosolygunk és vele kívánjuk vissza a „régis szép időt”. Csak akkor jut eszünkbe kételkedni és bírálgatni, amikor a könyvet letettük.

Tévedés lenne azt hinnünk, hogy csak a régi világ és Krudy Gyula érdekes egyénisége bilincseli le az olvasót. „Nem a való, hanem annak égi mása”: ez a regény nem Krudy stílusa, csak annak lényege: szétomló lírai hangulatok, egymásból kiszikrázó gondolatok, amelyek hosszúra nyújtják a mondatot, mert több oldalról is megvizsgálják az eseményeket és embereket. Márai nemcsak kiemeli a leglényegesebb vonásokat, hanem formába is önti. Őt nem ragadják el a hangulatok és az egymásba fonódó gondolatok: az olvasó állandóan érzi, hogy az író hideg értelemmel ír és akkor hagyja abba a néha elnyúló elmélkedést, amikor jónak látja. És Márai legtöbbször akkor látja jónak, amikor valóban jó abbahagyni. Ez bizony hiányzott szegény Krudy Gyulából. A sok finom megfigyelés, kedves ötlet, pasztellszerűen hangulatos stílus beleveszett valamilyen tarka-barka mártásba.

Jó alkalom ez a regény, hogy felmérjük, hová fejlődött irodalmi ízlésünk két-három évtizede. Bármennyire rokonszenvezék is Márai Krudyval, mégis igen nagy az eltérés kettőjük között. A legszembeütőbb különbség az értelem szüntelen vezetése az írói alkotásban. Krudy tétova egyénisége nem tudta regényei elején, mit is akar igazában elmondani, engedett a kitérések csábításainak (igaz, hogy talán éppen ezek legszebb sorai). Márai világosan halad célja felé és önfegyelme nem lankad.

Az a gondolat is, hogy egyetlen napra sűríti a regény eseményeit, mutatja rendkívül biztos szerkesztő tehetségét. A klasszikus dráma hármas egysége jut eszembe, amelyről azt tanították poétikáink, hogy Aristoteles téves magyarázata miatt ragaszkodtak hozzá annakidején. Azt hiszem nem kell sokat magya-

rágatnom, hogy a klasszikus dráma nem azért ragaszkodott a hely-, idő- és cselekményegységhez, mert félreértette Aristotellest, hanem azért értette félre a filozófust, mert szabályokhoz akart ragaszkodni. Rendet akart, világos szerkezetet: az író elé gátakat emelt. Annál nagyobbak tartotta a tehetséget, mennél több nehézséget tudott legyőzni.

Nem véletlen, hogy Márai regénye alkalmat ad arra, hogy a klasszicizmus elveiről beszéljünk. Mai irodalmunkban több jel mutatja, hogy valamilyen új klasszikus ízlés felé haladunk. Ha ez igaz, bizonyára Márai lesz ez átalakulás egyik legizmosabb tehetsége. Egyéni fejlődése is a kötetlen ötletektől a zárt formák felé vezet. Mind sűrűbben és mind világosabban árulja el, hogy a bizonytalanság világát kínosnak érzi és nyugtalanul kutatja az egyensúly és tiszta forma örök szépségeit. Egyik kitérője a közelmúlt romantikus világába vezetett: ez az előtűnk fekvő regény. Aligha nyugszik meg ebben. Ha nem fárad el a keresésben, meg kell találnia a tiszta rend és abszolút összhang világát. Talán már közelebb van hozzá, mint maga is hiszi. Mintha már látná azt az országot, ahol az örök csillagok fénylenek.

F á b i á n I s t v á n